

„Mi vagyunk a radikálisok”

Orosz Ferenc és Szilágyi Emese az MTA harcáról

Fotó: Németh Dániel

Palkovics László keddi lapzártánkkor tervezte benyújtani azt a törvényjavaslatot, amellyel a kormány leválasztaná a Magyar Tudományos Akadémiáról annak kutatóintézet-hálózatát. Orosz Ferenc enzimológus és Szilágyi Emese jogász szerint a cél egyértelműen a tudomány autonómiájának felszámolása. Az Akadémiai Dolgozók Fórumának tagjaival hétfőn beszélgettünk a kiszivárgott tervezetről.

■ **Magyar Narancs:** Közel egy éve zajlik az állóháború Palkovics László innovációs és technológiai miniszter és az MTA között. A miniszter most közölte, hogy minden tiltakozás ellenére beterjeszti a törvényjavaslatot a kutatóhálózat elvételéről. Volt értelme az ellenállásnak?

Szilágyi Emese: Amikor január végén elindítottuk az Akadémiai Dolgozók Fórumát (ADF), nem gondoltuk, hogy néhány hónap múlva tömegtüntetést fogunk szervezni. Mindenképpen siker és egyben nagy felelősség, hogy a mozgalom túlnőtt az eredeti elképzeléseken, a kutatók, akadémikusok mellett a tudomány ügye iránt érdeklődő civilek is figyelnek ránk. Bármilyen lesz az MTA-sztori vége, más tudománypolitikai kérdésekben is van értelme küzdeni, érdemes folytatni a civil aktivitást.

Orosz Ferenc: A legnagyobb siker, hogy magunk mögé állítottuk az Akadémia vezetését. Ez kezdetben nem volt magától értetődő, különösen az intézetigazgatók hajlottak arra, hogy a több pénz reményében elfogadják a kormányzati irányítást. Február végén dőlt el, hogy az MTA nem vesz részt azon a minisztériumi látszatpályázaton, ahol lényegében az alapfinanszírozásunkért kellett volna folyamodnunk. Ebben nagy szerepe volt az ADF-nek. Örömteli az is, hogy az intézetek között korábban elképzelhetetlen szolidaritás alakult ki.

MN: Mind a 15 kutatóközpontban vagy önálló intézetben jól fogadták a kezdeményezést?
Szilágyi Emese: Vannak olyan intézetek, ahol a szakmájuknál fogva is nagyobb az érdeklődés a kutatókban a közpolitikai folyamatok kibeszélése iránt. Más tudományterületektől ez távolabb esik. Volt, ahová nehezebben értünk el, de ma már minden központból vannak aktivisták az ADF-ben.
Orosz Ferenc: Egyes intézetek vezetősége nem nézte jó szemmel a mozgalmat. Az elején szeretnénk volna bemutatkozni minden intézetben és kutatóközpontban, de kényszerűségből egy-két hely kimaradt, mert az igazgatók azt mondták, hogy mi gyanús szervezet vagyunk. Nem tudom, változott-e azóta a véleményük.
MN: Összességében jónak tartják az akadémiai vezetés hozzáállását a minisztériummal való tárgyalásokhoz?
Szilágyi Emese: Úgy tudom, a Ferenc említette februári pályázatban – az úgynevezett tématerületi kiválósági programba – belemennek volna, ha nincs az ADF-es mozgolódás. Az azóta vitt elnökségi stratégiát helyesnek tartom: az egységes fellépést hangsúlyozzák, hiába próbált Palkovics László a hátuk mögött különalkut kötni egyes főigazgatókkal. Az már izlés kérdése, hogy mennyire kell békülékenynek lenni, van-e egyáltalán értelme még jóhiszeműen hozzáállni a tárgyalásokhoz. Ebben van köztünk nézetkülönbség.
Orosz Ferenc: Palkovics és Lovász László márciusi szándéknyilatkozata az ADF-en belül is vitákat generált. Talán taktikai hiba volt az MTA-vezetés részéről a nyilatkozat, mert állandó hivatkozási alap lett a minisztérium számára, még ha gyakran ki is forgatják az ott leírtakat. Persze, kívülről nehéz megítélni az elnökség mozgásterét, lehet, hogy akik ott ültek, abban a helyzetben csak két rossz közül választhattak.
MN: Arra nem törekedtek, hogy az ADF is odaülhessen a tárgyalóasztalhoz?

MN: Arra nem törekedtek, hogy az ADF is odaülhessen a tárgyalóasztalhoz?

MN: Arra nem törekedtek, hogy az ADF is odaülhessen a tárgyalóasztalhoz?

MN: Arra nem törekedtek, hogy az ADF is odaülhessen a tárgyalóasztalhoz?

Szilágyi Emese: Amikor a szándéknyilatkozat aláírása után munkacsoportokat hozott létre az MTA és a minisztérium, felmerült a részvételünk, de arra jutottunk, hogy a mi szerepünk más. A hivatalos vezetés konszolidált hangot üt meg, a Lendület program kutatói kicsit erősebben, de még mindig a tárgyalópartner hangján beszélnek. Ha úgy tetszik, mi vagyunk a radikálisok a történetben. Ha rossz kompromisszum esetén fenn akarjuk tartani a tüntetés vagy más nonkonform tiltakozás lehetőségét, akkor nem szerencsés beszélni az alkudozásba.

MN: Május 6-án az MTA közgyűlése határozatban utasította el a kutatóhálózat kiszervezését az Akadémia alól. Meglepte önöket, hogy az EP-választások után Palkovics László mégis ilyen tartalommal készített elő törvényjavaslatot?

Orosz Ferenc: Az lepett meg, hogy olyan pontok kerültek be a törvénytervezetbe, amelyekről szó sem volt a tárgyalásokon. A javaslat a menet közben felmerült legdurvább verzióval is sokkal rosszabb lett. A kutatóhálózat irányító testületéről például azt mondta a közgyűlés, hogy a kormány, az MTA és maguk a kutatóintézetek egyenlő arányban delegáljanak bele tagokat. A törvényjavaslatban viszont az szerepel, hogy minden tagot a miniszterelnök nevez ki. Az Akadémia javasolhat a 13 főből hatot, de a miniszterelnök mondhatja, hogy nekem ezek nem kellene, tessék másokat javasolni. Ez teljes abszurditás. A gyakran mintaként emlegetett Németországban 20 százalékos a kormány képviselete a kutatóintézetek irányításában. A Palkovics-féle tervezet gyakorlatilag 100 százalékos jelentene.

Szilágyi Emese: A kiszivárgott tervezet is jelzi, hogy az észérvek lepereregnek a miniszterről, semmi hatásuk nincsen. Rosszabb helyzetben vagyunk, mint egy éve, mert akkor még azt ígérte Palkovics, hogy nem veszik el a kutatóhálózatot az MTA-tól, sőt jegyzőkönyvbe mondta, hogy nincs is ilyen terve a kormánynak.

MN: A kutatóintézetek az MTA nevére elve-szithetik?

Orosz Ferenc: Az általunk ismert verzió teljesen felsorolja, hogy az MTA 15 intézete és központja ELKH, azaz Eötvös Loránd Kutatási Hálózat néven működik tovább. Ugyanakkor az is szerepel benne, hogy az MTA hozzájárulhat az MTA-brand használatához. Hogy a két elnevezés miként létezhet egyszerre, az nem világos, szerintem ez egy ellentmondás a szövegben.

Szilágyi Emese: A minisztérium szeretné, ha a kutatóhálózat megtarthatná az Európában jól bejáratott MTA-brandet. Ellentmondás az érvelésükben, hogy egy szerintük rosszul működő kutatóhálózat hírnevére azért igényt tartanak. Az Akadémia részéről kérdés, hogy

ha nincs érdemi irányítási és szakmai ellenőrzési lehetősége, akkor hogyan járulhat hozzá a névhasználathoz. Rádásul felmerült, hogy a 15 jelenlegi MTA-egység mellé más kutatóintézeteket is beszerveznének az új szervezetbe, például az szegedi lézerközpontot vagy olyan kormányzati háttérintézeteket, mint a Veritas.

MN: A közgyűlési határozat és a törvénytervezet május 27-i kiszivárogtatása között volt tárgyalás a minisztérium és az MTA között?

Szilágyi Emese: Úgy tudjuk, érdemi egyeztetésre nem került sor.

Orosz Ferenc: A múlt héten már magát a törvénytervezetet kapta meg az MTA, erről nem tárgyaltak, csak rögzítették az elutasító álláspontjukat.

MN: Úgy vélik tehát, bármi történik, folytatni kell az ADF által megkezdett tevékenységet. A kutatói munkát tudnák folytatni egy kormány alá helyezett intézetben?

Orosz Ferenc: Új dologba már csak a kormány fogva sem kezdenék. Kevésbé tartom valószínűnek, hogy kiszervezzék a fejem fölül az intézetet, természetudományos területen ez kevésbé merül fel, rádásul olyan gyógyszerkutatásokkal foglalkozom, amelyek beleil- lenek Palkovics elképzeléseibe. Három évvel a nyugdíj előtt nem fogok felállni.

Szilágyi Emese: A Jogtudományi Intézet azok között van, amelyekről időről időre felmerül, hogy meg kellene szüntetni, mert mindenféle sorosista összeesküvés zajlik benne. Nálam eleve kérdéses, túlélne-e az intézet egy átszervezést. De ha lenne is hol dolgozni, olyan kutatómunkában biztosan nem tudnék részt venni, ahol elvész a témaválasztás szabadsága, vagy ahol politikai elvárások jelennek meg a kutatás eredményével kapcsolatban.

MN: Mit gondolnak, mi lehet a kormány célja ezzel az egésszel?

Orosz Ferenc: Három-négy narratíva forog, ezek nem feltétlenül zárják ki egymást. A legfontosabb, hogy az MTA autonóm szervezet, és mint ilyen, nem fér bele a NER-be. Humán területen vannak olyan témák, amelyekben a kormánnyal ellentétes álláspontokat fogalmaznak meg MTA-s kutatók, ezeket különösen szeretnék eltorzítani. Az innovációs elvárást sem tartom teljes blöffnek Palkovics részéről, ő így szocializálódott, a szabadalmi, és nem a publikációs miatt választották akadémikusnak. Elhitette a kormánnyal, hogy ebben tényleg lehet gazdasági haszon, nem véletlenül jelenik meg a törvényjavaslatban, hogy a kutatóintézetek gazdasági társaságként is működhetnek. Persze, a legtöbb tudományágra vonatkoztatva ez teljes tévút, az alap kutatás és az alkalmazott kutatás összekeverése. A negyedik elmélet a pénzlenyúlásról szól; én ebben szkeptikus vagyok, a kutatásra szánt EU-s forrásokat nem lehet úgy elvinni, mint az egyéb közbeszerzéseket.

Szilágyi Emese: Érdemes megnézni Palkovics politikusi tevékenységét is, oktatási államtitkárként hozzá fűződik a konzisztórium rendszer bevezetése a felsőoktatásban, ami a kancellárokkal együtt felszámolta az egyetemi autonómiát. Azt hiszem, ő egy pártkatona, akinek utasításba adták, hogy csinálja meg ugyanazt az MTA-val, amit korábban az egyetemekkel.

MN: Az uniós pénzek lenyúlását azért szokták felvetni, mert több lesz a kutatásra, innovációra jutó forrás a következő hétéves költségvetési ciklusban.

Szilágyi Emese: Összességében több lesz, de ezekért a pénzekért versenyezni kell. Sokkal rosszabb esélyekkel fog indulni egy olyan kutatóhálózat, amelyről elterjed, hogy politikai befolyás alatt áll. A pályázatokat elbíró uniós intézményekben lesz egy ilyen eldöntő, másrészt azok a potenciális konzorciumi partnerek sem fognak szívesen együttműködni egy politikailag penetrált kutatóhálózattal, akik nélkül lehetetlen a nagyobb uniós grantek elnyerése. És persze az sem segíti a hatékony pályázást, hogy az állandó bizonytalanság miatt a legkiválóbb kutatóink elmennek Magyarországról.

Orosz Ferenc: Az ilyen pályázati pénzek felhasználása szigorúan kötött, meg van szabva, mennyi mehet zsebre, bérre, eszközbeszerzésre. Az Európai Bizottság rendszeresen ellenőrzi a kutatás lefolyását, az összeg jelentős része nem is a magyar kutatók, hanem nemzetközi partnerek munkájára megy. Itt aligha lehet büntetlenül mutyizni.

MN: Ha már szóba került a rezi: Palkovics minisztériuma januártól sajátos zsarolási taktikaként nem utalta át az intézeteknek a dologi kiadások költségvetésben is meghatározott fedezetét. Ebből mit éreztek a mindennapi munkában?

Orosz Ferenc: Az év első négy hónapjában teljesen megbénultunk, leálltak a kutatások, a bizonytalan helyzet miatt a saját pályázati forrásainkhoz sem nyúlhattunk. Áprilisban kaptunk egy kölcsönt az MTA-tól, de addigra jövetelelten károk keletkeztek. Például februártól szerződéses munkára felvettünk volna egy fiatalot, aki itt csinálta a diplomamunkáját, megismerkedett az eszközeinkkel. Ezt akkor nem lehetett, és áprilisban hiába nyílt meg a lehetőség, ő már árkon-bokron túl volt.

Szilágyi Emese: Központontként eltérő a helyzet, de mindenhol elnehezült a tervezhetőség, az előreláthatóság. Mi néhány hete szembesültünk azzal, hogy nem tudjuk fizetni a hozzáférést az elektronikus adatbázisainkhoz. A márciusi szándéknyilatkozat aláírása után a miniszter azt ígérte, ki fogja fizetni az első öt hónap költségeit. Ez kis késséssel megtörtént, de csak május végéig. Most megint nem látjuk, hogy az év második felére lesz-e

fedezete a dologi kiadásoknak, és júniustól a fizetésünk is bizonytalanná vált.

MN: Meg lehet még akadályozni, hogy az Országgyűlés elfogadja a beterjesztett törvényjavaslatot?

Orosz Ferenc: Meg kellene világosodjanak, hogy ez egy örűlttség. Nem csak tartalmilag, technikailag is lehetetlenség augusztus 1-jével bevezetni az új rendszert, mert a minisztériumban nincsenek meg a személyi feltételek. Talán lesz valaki, aki ezt felfogja, megjéj, és legalább januárig elhalasztják a hatálybalépést. Aki pedig időt nyer, életet nyer.

Szilágyi Emese: Mindent meg fogunk próbálni, amire eszközeink vannak. Levelet fogunk írni minden parlamenti képviselőnek és a köztársasági elnöknek. Van olyan elképzelés, hogy beszélünk kellene a három néppárti bölccsel is, hátha pártcsaládon belűlről jobban tudnak hatni a kormányra.

MN: Mekkora a nemzetközi érdeklődés a téma iránt?

Szilágyi Emese: Az elműlt hetekben elérte a nemzetközi közvélemény ingerküszöbét a botrány. Az Európai Bizottság is megszólalt,

annak ellenére, hogy még nem volt törvény-szöveg, amelynek az uniós jogba ütközését vizsgálhatnák. Vannak nemzetközi megkereséseink, és azt érezzük, hogy az érdeklődés csak fokozódni fog.

MN: Jogi úton fel tudnak lépni a törvény ellen?

Szilágyi Emese: Az akadémiai törvénnyel és általában a kutatás szabadságával ellentétésnek gondoljuk a törvényjavaslatot. Vagyonátadást is elvár a kormány az MTA-tól, ami kiűresíti a tulajdonjogot. Ha ez így valósul meg, szeretnénk megtámadni az Alkotmánybíróságon; ha az AB-ről lepattanunk, akkor megyünk tovább nemzetközi szintre. Persze, az Akadémia nevében az elnök léphet fel, a feladat így Lovász László meggyőzése lesz arról, hogy van értelme jogi eszközöket is igénybe venni.

MN: A múlt héten a gazdaságvédelmi akcióterv részeként 32 milliárdnyi pluszforrást ígért a kormány kutatásra, fejlesztésre és innovációra. Ennek örűlnék?

Szilágyi Emese: Az innováció elsődlegesen a magánszektor, a kis- és középvállalatok feladata. Az elműlt években nagyon sok köz-

pénzt szántak innovációs fejlesztésre, az eredmény mégis a nullához közelít. Önmagában attól nem fog javulni a kkv-k innovációs teljesítménye, hogy még több pénzt öntenek a rendszerbe.

Orosz Ferenc: A 32 milliárdból juthat valamennyi a tudományos szektorra, így a kutatóhálózatra is. A probléma az lesz, hogy nem egyenlő elosztásban. A tématerületi programban is látszott, hogy a humán tudományokra Palkovics annyi pénzt sem adott volna, mint korábban, az élettudományokat nagyjából szinten akarta tartani, a műszaki területnek pedig pluszforrásokat szánt. Most is ilyen súlyozásra számítok, amit nem lenne szabad elfogadni. Ahogy Rainer M. János mondta a vasárnapi tüntetésen: szolidaritás nélkül nincs szabadság.

Szilágyi Emese: Néhány milliárd forint nem fogja orvosolni az elműlt egy évben okozott problémákat: a bizonytalanságot, az elvándorlást, azt, hogy Magyarországon nem lehet kutatói életpályát, családot tervezni. A pénz szükséges, de nem elégséges feltétele a kiválóságnak.

Teczár Szilárd